Suurten ikäluokkien presidentti?

Niinistö-ilmiön voimakkuus eri sukupolvissa

JUHO RAHKONEN

Helmikuun viidentenä päivänä 2012 tapahtui se, mikä oli ollut mielipidetutkimuksia seuraavilla hyvin ennakoitavissa jo kuukausia, jopa vuosia aikaisemmin: Sauli Niinistö valittiin tasavallan presidentiksi ja vieläpä selvin numeroin. Niinistö-ilmiö näytti olevan varsin pysyvää laatua, sillä se kesti kahden muun vahvan kansanliikkeen – Haavisto- ja Väyrys-hurmoksen – hyökyaallot vaalikampanjoiden loppuvaiheessa.

Mikä teki Niinistö-ilmiöstä niin kestävän? Etsin vastausta tähän kysymykseen sukupolvi-käsitteen pohjalta. Empiirisenä aineistona käytän presidenttiehdokkaiden kannatusta kuvaavien mielipidetutkimusten taustatietoja. Taloustutkimuksella on viikoittainen Telebus-niminen puhelinomnibustutkimus, jossa on kysymyksiä eri aiheista ja suuri määrä vastaajista kertovia taustamuuttujia, kuten ikä, sukupuoli, asuinpaikka, koulutus, ammatti, tulot, asumismuoto ja puoluekanta. Näitä taustatietoja voidaan yhdistellä minkä tahansa tutkittavan kysymyksen kanssa, ja näin saadaan tietoa esimerkiksi presidenttiehdokkaiden kannattajista.

Julkisuudessa arvioitiin[1] vaalituloksen jälkeen, että Sauli Niinistön myötä suuret ikäluokat (s. 1945–50) saivat vihdoin oman edustajansa valtakunnan ykköspaikalle. Vuonna 1948 syntynyt Niinistö on ensimmäinen suurten ikäluokkien edustaja presidenttinä (pääministerin paikalla heitä ei ole toistaiseksi nähtykään). Tässä artikkelissa pyrin selvittämään, missä määrin Niinistön voittoa ja presidentinvaalien tulosta ylipäänsä voidaan selittää sukupolvi-käsitteen avulla. Onko Niinistö suurten ikäluokkien presidentti myös kannattajakuntansa perusteella?

Sukupolvi ikäryhmien välisten käyttäytymiserojen selittäjänä

Sukupolvi on yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa paljon käytetty käsite. Sen kehittäjänä ja keskeisenä muotoilijana mainitaan usein Karl Mannheim. Hän julkaisi ensimmäisen kerran jo vuonna 1928 sittemmin klassikoksi muodostuneen artikkelinsa, jonka nimi suomeksi on *Sukupolvien ongelmat*. Mannheimia väitöskirjassaan tulkinneen Matti Virtasen (2002, 17) mukaan Mannheimin sukupolvianalyysille ei ole syntynyt samalla tavalla kilpailijoita kuin luokan tai sukupuolen käsitteille. Niiden tulkinnasta käydään tutkijain keskuudessa veristäkin kamppailua, kun taas Mannheimin sukupolvianalyysi on omaksuttu tutkimuksen käyttöön lähes sellaisenaan. Virtasen mukaan tämä johtuu siitä, että Mannheimin pajatsoa ei ole onnistuttu tyhjentämään: hänen käsiteanalyysissään riittää edelleen ammennettavaa.

Virtasen (2002, 22) mukaan Mannheim erottaa käsitteessään kolme tasoa: samanikäisten ikäpolvi, kokemuksellinen sukupolvi ja mobilisoitunut sukupolvi. Virtanen toteaa, että mannheimilaisen polven kolmas taso eli mobilisaatio edellyttää yhteisesti jaettua yhteiskunnallista kokemuspohjaa (kuten sota tai muu murroskausi), joka luo polvien välille ja polvien sisään eriasteisia ristiriitoja. Lisäisin itse tähän, että jo pelkästään samanikäisyys luo tiettyä yhteyttä ihmisten välille – ja toisaalta erottaa heidät nuoremmista ja vanhemmista. Samanikäisillä on väistämättä jotain yhteistä keskenään, vaikka he tulisivatkin täysin eri elämänpiireistä. Kalenteri-ikä ja sukupolvikokemus ovat erottamattomat. Toki on tärkeää huomata se Mannheimin analyysistä esiin piirtyvä havainto, että sukupolvi on enemmän kuin pelkkä ikäpolvi.

1 Arvion esitti ensimmäisenä Matti Virtanen 30.1.2012 julkaistussa blogikirjoituksessaan, joka oli otsikoitu Suurten ikäluokkien Mauno Koivisto http://community.stakes.fi/blogs/zeitgeist/archive/2012/01/30/878.aspx.

Työssäni Taloustutkimuksessa minulle on muodostunut mielipidetutkimusten tulosten tarkastelun perusteella käsitys, että sukupolvessa on harvinaisen paljon empiiristä selitysvoimaa: monet elämänkatsomukselliset, yhteiskunnalliset ja kulutuskäyttäytymiseen liittyvät mielipide-erot ovat vahvasti sidoksissa vastaajan ikäryhmään, jota voidaan pitää survey-tutkimuksessa sukupolvi-käsitteen operationalisointina. Ikäpolvimuuttuja on useissa tutkimuksissa jopa kiinnostavin ja usein myös tilastollisesti merkitsevämpi kuin muut demografiset taustamuuttujat.

Mannheimin teoriassa keskeinen ulottuvuus on sukupolven mobilisaatio. Yhteiskunnan virtaukset saattavat tuottaa sukupolvien kautta sosiaalisia ja intellektuaalisia liikkeitä, joista esimerkkinä käytetään usein 60-lukulaisia opiskelijaradikaaleja. Tuoreimpana esimerkkinä sukupolvisidonnaisesta mobilisaatiosta voisi nostaa esiin punavihreät nuoret kaupunkilaiset, joita yhdistää mm. globalisaation ja ylikansallisten yritysten vastustaminen (ks. Arhinmäki 2007). Tällaiset liikkeet toimivat kuitenkin yhtä paljon sukupolvea erottavina kuin yhdistävinä tekijöinä; kaikki tämän sukupolven nuoret eivät voisi edes kuvitella itseään osallistumassa vaikkapa Smash Asem -mielenosoitukseen, puhumattakaan Göteborgin tai Seattlen tapaisista suurista aktivismitapahtumista 1990- ja 2000-luvun taitteessa. Aivan samalla tavalla nykyisissä kuusikymppisissä on paljon niitä, jotka eivät suurin surminkaan allekirjoita oman nuoruutensa aikana vallinneen kulttuuri- ja opiskelijaradikalismin premissejä. Silti he kaikki kuuluvat samaan sukupolveen.

Kun vappuna 2012 seurasin Helsingin keskustassa vasemmistolaisten kulkuetta, olin havaitsevinani mielenkiintoisen yhtymäkohdan sukupolvien välisiin eroihin: vappukulkueessa kyllä liehui entiseen tapaan punalippuja ja plakaateissa vaadittiin muun muassa perustuloa, mutta musiikki oli jotain erilaista kuin se, jonka olin tottunut yhdistämään vasemmistoon: kulkueessa ei soinut marssimusiikki, vaan nuorekas teknojumputus. Ilmeisesti tapahtuman järjestäjät olivat halunneet houkutella mukaan yhä enemmän arhinmäkeläisiä punavihreitä nuoria kaupunkilaisia, ja heihin vetoaa "coolimpi", modernia kansainvälisyyttä huokuva musiikki paremmin kuin menneiden vuosikymmenien kaikuja heijasteleva perinteinen marssimusiikki. Uuden sukupolven vasemmistolaisen asu ja olemus eivät niinkään hengi Che Guevara -tyylistä maastonvihreää vallankumouksellisuutta kuten 1960- ja 70-luvulla, vaan modernia kapinallista kaupunkilaisuutta kuvaavat paremminkin hupparit ja muotilenkkikengät.

Nykyisen kulttuuriministerin Paavo Arhinmäen kirjassaan käyttämä nimitys "punavihreä sukupolvi" syyllistyy sukupolvi-käsitteen ryöstöviljelyyn. Kyllä sukupolven pitää sisältää paljon enemmän kuin yhden poliittisen aatteen. Mobilisaatiota liikaa korostava sukupolvinäkemys voikin olla ongelmallinen, koska esimerkiksi "punavihreällä sukupolvella" on yhteiskunnallisen aktivismin suhteen enemmän yhteistä 60-luvun opiskelijaradikaalien kuin oman ikäpolvensa enemmistön kanssa. Mielipide- ja markkinatutkijana kiinnitän huomiota mieluummin sukupolvea yhdistäviin arvopohjaisiin tekijöihin: esimerkiksi nuoremmat sukupolvet tapaavat olla arvoiltaan yksilöllisempiä ja elämyshakuisempia kuin vanhemmat sukupolvet – riippumatta siitä, kuuluvatko he johonkin sukupolvensa fraktion muodostamaan yhteiskunnalliseen liikkeeseen.

Yhteiskunnallinen liike kaappaa mukaansa enimmilläänkin vain huomattavan osan sukupolvesta, mutta tuskin koskaan sukupolven enemmistöä. Sitä vastoin arvomaailmoissa ja esimerkiksi suhtautumisessa vaalisalaisuuden kaltaisiin tapakysymyksiin voidaan nähdä yleispäteviä korrelaatioita vastaajan edustaman sukupolven kanssa. "Punavihreän sukupolven" tapaisen käsitehirviön sijaan voisikin puhua mieluummin vaikkapa "modernista verkostosukupolvesta". Silloin se kattaisi niin kansainväliseen verkostoitumiseen ja uuteen informaatioteknologiaan nojautuvat Greenpeace-tyyppiset aktivistit ja punavihreän fraktion kuin samaan sukupolveen yhtä lailla kuuluvat sileäkätiset uraohjukset sekä Facebookia ja iPadia luontevasti tapittavat nuoret tavisaikuiset.

Virtanen tunnistaa itsekin sukupolven mobilisaationäkökulman tulkinnan vaikeuden. Toisaalta juuri se, että Mannheimin ajattelu ei avaudu välttämättä aivan pikalukemisella, tekee hänen teoriastaan niin antoisan. Näin Virtanen tiivistää ajatuksen sähköpostikeskustelussamme: *"Mannheimilaisittain olennaisin (ja vaikein) pointti on juuri sukupolven kaksinaisuus: se on yhtä aikaa yhtä ja eri. Yhteinen avainkokemus yhdistää polven, mutta samalla eri tavoin jakaa sen (fraktioihin). Yksinkertaisin esimerkki on vuoden 1918 polvi: kaikkia yhdistää sisällissodan kokemus herkässä iässä, mutta samalla se jyrkästi jakaa ihmisiä. Ky-*

se on siitä, mikä fraktio kulloinkin osuu 'ajan henkeen' ja vie kehitystä ja jonka suuntaan muut fraktiot ojentautuvat."

Sukupolvien kokemusmaailmat eroavat toisistaan, koska sukupolvet ovat olleet nuoria eri aikoina. Jonkin yhteiskunnallisen murroksen tai ajan hengen kokee voimakkaimpana se ikäryhmä, joka murroksen aikana on noin 17 ikävuoden vaiheilla. (Virtanen 2002, 23.) Tuossa iässä ihminen on herkimmillään ulkoisille vaikutuksille ja hänen maailmankatsomuksensa ja arvomaailmansa lujittuvat. Tämä tapahtuu jo ihan biologisellakin tasolla, kun teini-ikäisen aivot "valmistuvat" aikuisen aivoiksi. Uusia yhteyksiä hermosolujen välille ei enää synny niin nopeaan tahtiin kuin lapsena, vaan ihmisolennon aivot ikään kuin muovautuvat vastatakseen aikuiselämän tuomiin vastuullisuusvaatimuksiin; niissä koitoksissa useimmat teini-ikäiset joutuisivat pulaan ikävaiheeseen kuuluvan impulsiivisuutensa takia.

Moni, joka on elänyt nuoruutensa herkimmät vaiheet vaikkapa 50-luvulla, kokee aina olevansa henkisesti 50-lukulainen. Olen itse syntynyt vuonna 1978 ja elänyt nuoruuteni herkimmät hetket 1990-luvun puolivälissä. CD-levyhyllyni ovat edelleen täynnä 90-luvun musiikkia, ja levykauppaan astuessani löydän itseni usein sen tapaisten ysäriartistien ääreltä kuin Enigma ja The Corrs. Kannan koko habituksessani 90-luvun ilmapiiriä, johon olen aikanani ehdollistunut: olen 90-lukulainen. Sama pätee muihinkin sukupolviin. Kuten Virtanen (2002) asian ilmaisee, *"yhteinen kokemusmaailma muokkaa sukupolven makuja, mieltymyksiä ja käyttäytymistä – luo polvea yhdistävää habitusta"*.

Sukupolvelle ovat siis tyypillisiä yhdistävät kokemukset, jotka monilla sukupolvien jäsenillä saattavat kuitenkin hautautua esimerkiksi voimakkaasti ideologisessa yhteiskunnallisessa liikkeessä toimimisen alle. Suurten ikäluokkien omassa käsityksessä itsestään onkin havaittu huomattavaa kerroksellisuutta, vaikka useimmilla on lapsuudessa ollut tietynlaiset yleiselle sukupolvikokemukselle leimaa-antavat lähtökohdat. Mobilisaatiossa on toki sekin puoli, että voimakas liike kuten 60-lukulaiset opiskelijaradikaalit synnytti saman sukupolven sisälle "anti-60-lukulaisten" ryhmän, joka radikaaleista poiketen suhtautui hyvin kunnioittavasti suuria ikäluokkia edeltäneisiin sukupolviin, kuten sotaveteraaneihin. (Purhonen & al. 2008.)

Suurten ikäluokkien vanhimmat edustajat syntyivät heti sodan jälkeen, ja monet muistavat vielä elintarvikkeiden säännöstelyn, joka päättyi 1953. Sotakorvausten maksaminen ja sodan tuhojen korjaaminen teetti valtavasti työtä, mutta myös usko tulevaisuuteen ja modernisaation suureen kertomukseen oli vahva. Parhaina vuosina 1940-luvun lopulla Suomessa syntyi yli satatuhatta lasta vuosittain, mikä on edelleen ylittämätön määrä. Kylmän sodan ja vaaran vuosien ilmapiiri jätti jälkensä sukupolven poliittiseen ajatteluun. Monelle syntyi kodin perintönä lähes uskonnollissävytteinen suhde työhön. Suuret ikäluokat – englanniksi *baby-boomers* – lienevät kaikkein tutkituin sukupolvi. Viime vuosina on ilmestynyt useitakin tähän sukupolveen keskittyviä laajoja tietoteoksia (esim. Karisto 2005; Purhonen & al. 2008), mikä osaltaan kertoo siitä, kuinka vaikutusvaltainen tämä suuri ikäryhmä edelleen on suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämä joukko, jos mikä, voisi ratkaista vaikka presidentinvaalit.

Mikä erottaa nuoret ja vanhat sukupolvet toisistaan? Väitän, että suurimmat erot näkyvät suhtautumisessa yksilöllisyyteen. 2000-luvun alussa puolalaissyntyinen sosiologi Zygmunt Bauman lanseerasi käsitteen *notkea moderni* samannimisessä kirjassaan (Bauman 2002). Länsimaisessa yhteiskunnassa on Baumanin mukaan meneillään suuri muutos: se on muuttumassa raskaasta kevyeksi, jäykästä yhä notkeammaksi. Mikään ei pidä muotoaan entisellä tavalla. Yksilöiden identiteetit ovat liukuvia, entistä vapaammin määriteltävissä. Ne eivät ole entiseen tapaan sidoksissa paikkaan, sukupuoleen tai yhteiskuntaluokkaan. Kuluttaja on kuin elohopea. Nykyajan yhteiskuntaa hallitsee vapaana liikkuva, arvaamaton kuluttaja-agentti, jonka toimintaa säätelevät ennen muuta yhä yksilöllisemmiksi muuttuvat arvot. Bauman ei kuitenkaan pidä tämänkaltaista kehitystä yksinomaan myönteisenä, vaan maalaa siitä kirjassaan uhkakuvia, dystopioita.

Johtuen arkisen elämän huomattavasta helpottumisesta viime vuosikymmenien aikana voidaan väittää, että nuoremmilla sukupolvilla on elämään yleisesti ottaen rennompi ja vapaamuotoisempi suhtautuminen kuin vanhemmilla. Siinä missä vanhempien sukupolvien elämänkäsitystä ovat hallinneet imperatiivit "Sinun täytyy!" ja "Et saa!" (tai sama ehkä jopa monikko/teitittelymuodossa), nuoremmille sukupolville on luontevampaa kysyä: "Mitä minä voin tehdä?".

Saksalainen sosiologi Ulrich Beck toteaa kirjassa *Nykyajan jäljillä* (Beck & Giddens & Lash 1995), että yksilöllistyminen merkitsee totunnaisen elämäkerran muuttumista valituksi itsemuokkaus-elämäkerraksi, jossa jokainen käsikirjoittaa, lavastaa ja näyttelee itse oman elämänsä: *"Yksilöllistyminen ja globalisoituminen ovat itse asiassa vain refleksiivisen modernisaation kaksi eri puolta. Sartren termiä käyttääksemme meidät on tuomittu yksilöllistymään."* Beckin mukaan *"länsinen yksilöllistynyt arkikulttuuri on yksinkertaisesti tiedon ja itseluottamuksen lisääntymisen kulttuuria; yhä enemmän ja yhä korkeampaa koulutusta sekä parempia työpaikkoja ja ansaitsemismahdollisuuksia, joiden vallitessa ihmiset eivät enää tyydy vain tottelemaan"*. Pidän tätä analyysiä merkittävänä sukupolvien ymmärtämisen kannalta.

Toki aina kannattaa muistaa, että kaikki sukupolven edustajat eivät ole tietynlaisia. Se, mikä pätee tilastollisesti väestön tasolla, ei välttämättä ole totta jokaisen yksilön kohdalla. Kyllä nuoremmissa ihmisissä on perinteiset arvot omaksuneita ja vanhemmissa ihmisissä hyvinkin modernisti ja liberaalisti ajattelevia. Mutta sellaiset ihmiset ovat joutuneet uimaan aikakauteensa nähden vastavirtaan ja eivät siksi muodosta sukupolvensa enemmistöä.

Selittääkö sukupolvi presidenttiehdokkaan valintaa?

Edellä olen perustellut sitä, miksi sukupolven käsite on ihmisten mielipiteiden ja käyttäytymisen tutkimisessa usein niin hedelmällinen ja erotteluja luova. Nyt testaan ajatuksiani käytännössä ja katson, miten sukupolvi – ja muut keskeiset demografiset taustamuuttujat peilautuvat empiiriseen aineistoon.

Kun nukkuvat äänestäjät otetaan huomioon, Niinistöä kannatti kyselyssä 32 prosenttia. Kärkinelikosta Pekka Haaviston luku oli 11, Paavo Väyrysen 9 ja Timo Soinin 7 prosenttia. Niinistön kannatuksessa pistää silmään se, että sitä tuli tasaisesti kaikista ikäryhmistä. Sen sijaan Haavistoa kannatti alle 25-vuotiaista peräti 22 prosenttia, mutta 65 vuotta täyttäneistä ainoastaan kuusi prosenttia. Väyrysellä kannatus oli vinoutunut toiseen suuntaan niin, että alle 35-vuotiaista häntä kannatti kuusi prosenttia ja yli viisikymppisistä 12 prosenttia. Soinin kannatus oli korkeimmillaan 35–49-vuotiaiden keskuudessa (taulukko 1).

Niinistön kannatus oli varsin tasaista myös muilla mittareilla. Hän oli hieman enemmän naisten (33 prosenttia) kuin miesten mieleen (31 prosenttia). Ammattiryhmistä Niinistön kannatus oli odotetusti korkeimmillaan ylempien toimihenkilöiden, yrittäjien ja johtajien keskuudes-

Taulukko 1. Presidenttiehdokkaiden kannattajien ikärakenne ensimmäisellä kierroksella (%)

Ketä ehdokasta aikoo todennäköisimmin äänestää tai on jo äänestänyt ennakkoon	Kaikki vastaajat	18–24 vuotta	25–34 vuotta	35–49 vuotta	50–65 vuotta	65 vuotta tai enemmän
Sauli Niinistö	32	32	33	32	31	29
Pekka Haavisto	11	22	18	13	8	6
Paavo Väyrynen	9	6	6	8	15	13
Timo Soini	7	7	4	9	2	3
Paavo Lipponen	5	3	3	3	6	2
Paavo Arhinmäki	3	8	6	3	7	2
Eva Biaudet	2	1	2	3	2	0
Sari Essayah	2	1	2	2	2	0
Ei osaa sanoa	28	21	25	28	27	44

Lähde: Taloustutkimus Oy/Yle uutiset. Valtakunnallinen Telebus-puhelinhaastattelukierros, viikko 2/2012. N = 969. Taloustutkimuksen tekemään ja Yle uutisten tilaamaan kannatusmittaukseen juuri ennen vaaleja vastasi 969 äänestysikäistä suomalaista. Tällaisella otoksella virhemarginaali on noin ±3 prosenttiyksikköä. Tutkimukseen vastanneista 28 prosenttia ei kertonut kantaansa. Tämä osuus vastaa tyypillistä äänestysaktiivisuutta, joka on viime vaaleissa ollut noin 72 prosenttia.

sa, joista hänelle antoi kannatuksensa 34 prosenttia. Mutta eivät suorittavaa työtä tekevät työväestöön kuuluvatkaan Niinistöä varsinaisesti vierastaneet: kannatus tuossa ryhmässä oli 31 prosenttia. Eläkeläisistä häntä kannatti 30 prosenttia ja muista työelämän ulkopuolella olevista (mm. opiskelijat, työttömät, kotiäidit ja -isät) 32 prosenttia.

Tuloluokissa eroja sentään ilmeni hieman enemmän: Niistä vastaajista, joiden kotitalouden bruttotulot ovat alle 30 000 euroa vuodessa, Niinistöä kannatti 26 prosenttia. Yli 45 000 euroa vuodessa tienaavien joukossa hän saavutti 38 prosentin kannatuksen. Kun Niinistön kannatus laski selvästi tulojen mukana, ei voida sanoa, että hän olisi varsinaisesti profiloitunut köyhän ja syrjäytyneen kansanosan ehdokkaana, vaikka pitikin näitä yhteiskunnallisia ongelmia näkyvästi esillä vaalikampanjassaan.

Myös alueellista jakautumista näkyi: Kun Niinistö kahmaisi Uudellamaalla ja muualla Etelä-Suomessa yli 35 prosentin kannatuksen, Pohjois-Suomessa hän joutui 19 prosentillaan jo tiukille Väyrystä vastaan, jota kannatti 18 prosenttia. Siksi vahvaa Niinistön kannatus kuitenkin oli, ettei hänelle löytynyt ensimmäisellä kierroksella vakavaa haastajaa juuri minkään väestöryhmän keskuudessa.

Vuoden 2006 vaaleissa Niinistö oli vielä altavastaaja

Tunnetun sanonnan mukaan Roomaa ei rakennettu päivässä. Se pätee kaikilla elämänalueilla: jos aikoo saada aikaiseksi jotain merkittävää, on syytä varautua vuosien pitkäjänteiseen työhön. Harvoin presidentiksi tai johonkin muuhun korkeaan tehtävään tullaan kyökin ovesta. Niinistönkin presidenttiyttä oli pohjustettu jo yli kymmenen vuotta – aina siitä lähtien, kun esimerkiksi *Suomen Kuvalehti* vetosi vuoden 2000 presidentinvaalien alla pääkirjoitussivullaan, että ”suostu Sauli”. Silloinhan Sauli ei vielä suostunut, eikä hänellä vuonna 2006 ollut kunnon mahdollisuuksia suosittua istuvaa presidenttiä vastaan, mutta näissä vaaleissa oli Niinistön vuoro. Hän oli johtanut Taloustutkimuksen ja muiden alan toimijoiden tekemiä presidenttiselvityksiä jo ainakin vuodesta 2008, jolloin muun muassa Taloustutkimuksen Presidenttipörssissä hän vei 54 prosenttia ykkössijoista.

Vaaleissa toiseksi tulleen henkilön nimi selvisi selvästi myöhemmin. Ensimmäiset viitteet siitä, että Pekka Haavistolla saattaisi olla nostetta presidentiksi, saatiin marraskuussa 2010. Tuolloin Taloustutkimus jäljitteli esivaaleja kysymällä jokaisen eduskuntapuolueen kannattajilta, kuka olisi paras henkilö kyseisen puolueen presidenttiehdokkaaksi. Vihreiden ykkösnimi Haavisto sai taakseen 27 prosenttia vastaajista. Kun asioita seuraa tutkimuksen kautta, harva yhteiskunnallinen ilmiö vaikuttaa kovin yllättävältä; ainakin jälkikäteen on helppo nähdä, kuinka jotkin keskeiset mittarit ja heikot signaalit ovat selvästi sojottaneet johonkin suuntaan. Tämä ei ole mielestäni jälkiviisautta, vaan historiasta oppimista.

Kannattaa pitää Haavistoa silmällä seuraavia tai sitä seuraavia presidentinvaaleja varten: nyt hänellä on samanlainen vahva kokemuspohja presidentinvaalien toiselta kierrokselta kuin Niinistöllä oli vuoden 2006 vaaleista. Jos Niinistö asettuu ehdolle myös kuuden vuoden päästä, hän saattaa istuvana presidenttinä olla ylivoimainen vastus kenelle tahansa, mutta 12 vuoden päästä voisi olla Haaviston vuoro, mikäli hän on silloin vielä tehtävästä kiinnostunut. Tuossa ajassa Haavistolle suosiolliset sukupolvet ovat saaneet nykyistä enemmän vaikutusvaltaa yhteiskunnassa. Presidentiksi valikoituminen on pitkäjänteistä puuhaa.

Edellisissä presidentinvaaleissa kuusi vuotta aikaisemmin Niinistön kannattajaprofiili oli samankaltainen kuin tämän vuoden vaaleissa. Taloustutkimuksen Yle uutisille marraskuussa 2005 tekemässä tutkimuksessa Niinistöä kannatti presidentiksi ensimmäisellä kierroksella 17 prosenttia äänestysikäisistä. Gallupeja ylivoimaisesti johtaneen Tarja Halosen kannatus oli samaan aikaan 55 prosenttia.

Vuoden 2006 vaalien edellä Niinistön kannatus yli 50-vuotiaiden keskuudessa oli vähäisempää (15 prosenttia) kuin sitä nuorempien keskuudessa (19 prosenttia). Asetelmat erosivat tämänvuotisesta sikäli, että tuolloin Niinistö oli selvästi miesten suosikki: 22 prosenttia miehistä ja 12 prosenttia naisista kannatti häntä. Tämä tietysti johtui siitä, että vastassa oli suosittu naisehdokas, joka oli vieläpä istuva presidentti. Vuoden 2012 vaaleissa Niinistön charmi puri jo enemmän naisiin kuin miehiin.

Oman puolueen äänestäjät eivät vielä vuoden 2006 vaaleissa olleet Niinistön takana yhtä tiukasti kuin nyt: marraskuussa 2005 kokoomuk-

sen kannattajista 69 prosenttia ilmoitti äänestävänsä Niinistöä, kun vuoden 2012 vaalien edellä lukema oli 79 prosenttia. Nyt kokoomusnaiset eivät livenneet kenenkään naisehdokkaan taakse kuten edelliskerralla.

Puolueiden rivit tiivistyivät loppua kohti

Yleisesti ottaen Niinistö sai suosiota tasaisesti eri äänestäjäryhmissä. Tämä ei kuitenkaan päde vastaajan poliittiseen suuntautumiseen: kun otetaan taustamuuttujaksi puoluekanta eli se, minkä puolueen ehdokasta vastaaja äänestäisi, jos eduskuntavaalit pidettäisiin kyselyhetkellä, Niinistö ei olekaan enää ykkönen muualla kuin kokoomuksen ja Sdp:n kannattajien keskuudessa (taulukko 2).

Puoluekannatus kannattaa tässä ottaa erityiseen syyniin, koska se on tavallaan taustamuuttujien taustamuuttuja; puoluekannatukseen tiivistyy ihmisestä enemmän asioita kuin yksittäisissä demografisissa muuttujissa. Vielä kuukausia ennen vaaleja näytti siltä, että presidentinvaaleilla ei olisi ollut paljonkaan tekemistä puoluepolitiikan kanssa. Mielipidetutkimuksissa oman puolueen ehdokas ei useinkaan ollut ykkösenä, vaan esimerkiksi perussuomalaisten kannattajissa oli selvästi enemmän Niinistön kuin Soinin puolesta liputtavia. Vaaleihin mennessä asetelma kuitenkin muuttui niin, että puolueiden kannattajien rivit tiivistyivät oman puolueen ehdokkaan taakse.

Monet politiikan kommentaattorit julistivat kilvan ennen vaaleja ja niiden jälkeen, että nyt ei nähdä perinteistä oikeisto–vasemmisto-asetelmaa, vaan jakolinjat menevät jotenkin uudella tavalla. Toisin kuitenkin kävi: vaalien toinen kierros jakautui suurin piirtein oikeiston ja vasemmiston mukaan. Haavisto sai selvän enemmistön vasemmistoliiton, SDP:n sekä vihreiden kannattajien äänistä. Mitä tulee suhtautumiseen markkinoiden vapauteen, tulonsiirtoihin ja verotukseen, näitä kolmea puoluetta voidaan pitää vasemmistolaisina. Niinistö puolestaan sai selvän enemmistön porvaripuolueiden (siis ei-sosialistien) kannattajilta (taulukko 3).

Toisella kierroksella presidenttikisaan alkoi tulla jo hieman sukupolvinäkökulmaa, kun suuret ikäluokat ja heitä vanhemmat alkoivat ryhmittyä joukolla oman edustajansa Niinistön taakse. Vaikka Haavisto on Niinistöä vain kymmenen vuotta nuorempi, hän leimaantui selvästi eri sukupolven edustajaksi: jos äänioikeuden yläikäraja olisi rajattu 25 vuoteen, Haavisto olisi valittu presidentiksi (taulukko 4).

Ei osaa sanoa -vastauksia oli niin ensimmäisen kuin toisen kierroksen kyselyissä suunnilleen saman verran kuin äänestämättä jättäviä; ensimmäisen kierroksen äänestysprosenttihan oli juuri 72 prosenttia. Toisella kierroksella kävi kuitenkin niin, että moni kyselyssä kantansa kertonut päättikin jäädä vaaleissa nukkumaan, sillä äänestysprosentti tipahti 67:ään. Tämä johtui ilmeisesti siitä, että moni Itä- ja Pohjois-Suomen äänestäjä ei kokenut omakseen sen paremmin helsinkiläistä Haavistoa kuin salolaissyntyistä espoolaista Niinistöä. Maaseutu–kaupunki-vastakkaisuus jäi siis näiden vaalien toiselta kierrokselta uupumaan, vaikka vasemmisto–oikeisto-jako tavallaan saatiinkin.

Taulukko 2. Presidenttiehdokkaiden kannatus ensimmäisellä kierroksella vastaajan puoluekannan mukaan (%)

Ketä ehdokasta aikoo äänestää	Kaikki vastaajat	Mitä puoluetta kannattaa								Ei äänestä /ei osaa sanoa
		VAS	SDP	KESK	KOK	VIHR	RKP	KD	PERUS	
Sauli Niinistö	32	2	33	19	79	15	17	8	21	24
Pekka Haavisto	11	24	13	4	7	56	-	-	1	7
Paavo Väyrynen	9	1	2	50	1	1	8	5	15	5
Timo Soini	7	7	2	1	-	-	-	6	38	4
Paavo Lipponen	5	3	30	-	2	2	-	-	1	3
Paavo Arhinmäki	3	41	1	-	1	4	-	-	2	1
Eva Biaudet	2	4	3	-	1	5	73	-	-	1
Sari Essayah	2	-	-	1	1	-	-	73	2	1
Ei osaa sanoa	28	18	18	25	9	17	2	9	21	54

Taulukko 3. Presidenttiehdokkaiden kannatus toisella kierroksella vastaajan puoluekannan mukaan (%)

Kumpaa ehdokasta aikoo äänestää	Kaikki vastaajat	Mitä puoluetta kannattaa								Ei äänestä /ei osaa sanoa
		VAS	SDP	KESK	KOK	VIHR	RKP	KD	PERUS	
Pekka Haavisto	25	72	48	13	7	79	28	15	24	16
Sauli Niinistö	48	3	26	69	86	5	37	78	64	36
Ei osaa sanoa	27	26	26	18	7	16	35	7	12	48

Taulukko 4. Presidenttiehdokkaiden kannattajien ikärakenne toisella kierroksella (%)

Kumpaa ehdokasta aikoo todennäköisimmin äänestää tai on jo äänestänyt ennakkoon	Kaikki vastaajat	18–24 vuotta	25–34 vuotta	35–49 vuotta	50–65 vuotta	65 vuotta tai enemmän
Pekka Haavisto	25	45	39	28	23	14
Sauli Niinistö	48	42	39	50	39	55
Ei osaa sanoa	27	13	22	23	38	31

Tuloksista näkyy muuten selvästi se, että vanhempi väki karsastaa poliittisen kantansa ilmoittamista kyselyissä, kun taas nuoret eivät niin paljon panttaa ehdokastaan.[2] Luultavasti kyse on siitä, että vanhemmat ihmiset ovat kasvaneet erilaiseen julkisuuskulttuuriin kuin nuoret, jotka twiittaavat kintaalla vaalisalaisuudelle, *Alivaltiosihteeri*-ohjelman lausahdusta lainatakseni. Monissa muissa mielipidetutkimuksissa ei osaa sanoa -vastausten suhde menee toisin päin: kun kysytään vastaajan kantaa vaikkapa EU-politiikkaan tai muihin suuriin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, nuoremmille vastaajille tulee selvästi enemmän ei osaa sanoa -vastauksia kuin vanhemmille, joille on kertynyt elämänkokemusta ja varmuutta. Suhtautuminen vaalisalaisuuteen on oikein kouluesimerkki sukupolvia erottelevasta, tapakulttuuriin ja elämäntyyliin liittyvästä ilmiöstä.

Lopuksi: Niinistökin fundeeraa

Äänestäjien taustatietojen perusteella ei voida sanoa, että Niinistö olisi ollut leimallisesti suurten ikäluokkien (tai minkään muunkaan sukupolven) ehdokas, varsinkaan ensimmäisellä kierroksella. Tämä havainto on sitäkin merkittävämpi, kun otetaan huomioon, miten paljon sukupolvi ja sen mukanaan tuoma maailmankatsomusten ja habitusten yhdistelmä yleensä erottelevat ihmisten mielipiteitä ja käyttäytymistä. Voidaan sanoa, että Niinistö onnistui murtamaan sukupolvirajat, joita olen tässä artikkelissa pyrkinyt kuvailemaan. Ensimmäisellä kierroksella Niinistön kannatus oli suurissa ikäluokissa jopa hivenen alhaisempaa kuin nuoremmissa ikäryhmissä. Suhteellisesti katsoen suurten ikäluokkien ehdokas oli Paavo Väyrynen, joka 50–65-vuotiaissa sai jopa kaksi kertaa niin suuren kannatuksen kuin nuorempien keskuudessa.

Presidentinvaaleihin tuli sukupolvinäkökulmaa vasta toisella kierroksella, mutta ei siitäkään voi sanoa, että Niinistö olisi ollut suurten ikäluokkien ehdokas. 50–65-vuotiaiden ikäryhmässä hänen kannatuksensa oli muihin ikäryhmiin verrattuna suhteellisesti pienempi kuin ensimmäisellä kierroksella. Varttuneimmat eli yli 65-vuotiaat äänestäjät kyllä riensivät sankoin joukoin antamaan äänensä Niinistölle. Jos Väyrynen olisi selviytynyt toiselle kierrokselle, suh-

2 Julkisuudessa käytiin ennen vaaleja keskustelua presidenttikyselyiden tulosten uutisointitavasta: pitäisikö niissä ottaa huomioon ei osaa sanoa -vastaukset vai ilmoittaa pelkästään kantansa kertoneet, kuten puolueiden kannatusmittauksissa yleensä menetellään. Molemmille tavoille on perusteensa. Jos ei osaa sanoa -vastaukset jätetään pois, päästään lähemmäksi vaaliasetelmaa; eihän vaaleissakaan lasketa muita kuin annetut äänet. Toisaalta ei osaa sanoa -vaihtoehto on mielipidetutkimuksissa lähes aina tarjolla vastaajalle, koska onhan sekin tärkeä tieto, että henkilöllä ei ole jostain asiasta mielipidettä tai hän ei halua sitä ilmaista. Tässä artikkelissa olen päätynyt siihen ratkaisuun, että lasken mukaan myös kantansa ilmoittamattomat, koska myös ei osaa sanoa -vastauksia voidaan vertailla taustaryhmittäin.

teellisesti ottaen hän olisi ollut se todellinen suurten ikäluokkien ehdokas. Jos laitavasemmistoa ei lasketa mukaan, Niinistöä voidaan hyvällä syyllä sanoa koko kansan presidentiksi. Ainakin hän on kannatuksen tasaisuuden perusteella kaikista ehdokkaista eniten koko kansan ”edessä istuja” (presidentti-sana on johdettu latinan sanasta *praesidere*, joka tarkoittaa edessä istumista/johtamista).

Aikaisemmissa yhteyksissä Niinistö-ilmiötä on verrattu 30 vuoden takaiseen Mauno Koiviston menestykseen presidentinvaaleissa, mikä onkin hyvin perusteltua. Puhuivathan tutkijat aikanaan Koivisto-ilmiöstä. Koiviston presidenttitietä tutkineen Risto Sänkiahon (1983) mukaan Koiviston suosiota selitti ”Maukka Perusjätkän” olemus yhdistettynä rauhallisuuteen, miellyttävyyteen ja kansanomaisuuteen. Koiviston suosiota vaalien jälkeen selvittänyt Taloustutkimuksen tutkimus osoitti toisaalta, että hänessä oli ärsyttäviäkin piirteitä, kuten *”hänen tyylinsä antaa moniselitteisiä vastauksia sekä toisaalta jahkailu ja laiska puhetapa”*. Merkillepantavaa Sänkiahon mukaan oli se, että vain harva ei nähnyt mitään miellyttävää tasavallan uudessa päämiehessä; poikkeuksena tästä olivat kuitenkin SKDL:n kannattajat. (Sänkiaho 1983, 352.)

Koiviston tuolloinen tilannehan oli lähes identtinen Niinistön kannatuksen kanssa: miltei kaikkien puolueiden kannattajat vähintäänkin hyväksyvät hänet, mutta SKDL:n seuraajan vasemmistoliiton kannattajat vierastavat Niinistöä selvästi keskimääräistä enemmän. Ei mitään uutta auringon alla. Niinistö- ja Koivisto-ilmiöistä löytyy yhtymäkohtia siinäkin suhteessa, että äänestäjät eivät ryhmittyneet heidän taakseen puoluekeskeisesti, vaan ratkaisevaa oli ehdokas. Sänkiahon (1983) mukaan Koivisto-ilmiö ei synnyttänyt puoluesidonnaista liikettä eduskuntavaaleissa, kuten tuolloin tapahtui esimerkiksi Mitterrandin Ranskassa. Ei ole myöskään odotettavissa, että kokoomus puolueena saa mitään pidempikestoista piristysruisketta Niinistön presidenttiydestä, olletikin kun hän on tehnyt parhaansa esiintyäkseen puoluerajat ylittävänä, kansakuntaa kokoavana hahmona.

Niin vuonna 1982 kuin 2012 gallupit ja vaalit vei selvin numeroin hieman jäyhältä vaikuttava ja matalaa profiilia pitävä varsinaissuomalainen mies. Koivisto ja Niinistö valittiin presidenteiksi, koska me suomalaiset olemme sellaisia kuin he. Tyypillinen suomalainen on jäyhä, eikä halua pitää itsestään kovin suurta meteliä. Liiallista innokkuuden näyttämistä on syytä välttää; oppia ei tässä suhteessa kannata hakea esimerkiksi Yhdysvaltojen markkina- ja karnevaalihenkisestä kampanjoinnista.

Niinistö ja Koivisto kuvaavat suomalaisia sellaisina kuin suomalaiset itsensä näkevät. He ovat kansakunnan peilejä. Nyt vaalien jälkeisinä kuukausina näiden kahden presidentin yhtäläisyydet näyttävät vain voimistuvan – katsokaa vaikka, miten Niinistö *fundeeraa*.

TIIVISTELMÄ

Juho Rahkonen: Suurten ikäluokkien presidentti? Niinistö-ilmiön voimakkuus eri sukupolvissa

Artikkelissa tutkitaan, miten äänestäjän kuuluminen johonkin sukupolveen vaikutti siihen, ketä ehdokasta hän kannatti vuoden 2012 presidentinvaaleissa. Vuonna 1948 syntynyt Sauli Niinistö on ensimmäinen sodanjälkeisiin suuriin ikäluokkiin (s. 1945–50) kuuluva Suomen tasavallan presidentti. Pääministerinä ei ole toistaiseksi ollut ketään suurten ikäluokkien edustajaa.

Suuret ikäluokat ovat ennätyksellisen suuria: parhaina vuosina heitä syntyi yli satatuhatta vuodessa, kun nykyisin päästään hädin tuskin 60 000 vauvan vuosivauhtiin. Suuret ikäluokat ovat myös vaikutusvaltaisessa iässä, heille on ehtinyt kertyä varallisuutta ja paljon valtaa yhteiskunnassa, vaikka heidän eläköitymisensä onkin jo alkanut. Suomalaisen hyvinvointivaltion nykyiset rakenteet on pitkälti vakiinnutettu suurten ikäluokkien aktiiviaikana, joten voidaan monessa suhteessa sanoa, että Suomi on suurten ikäluokkien näköinen maa. Myös äänestäjinä he ovat keskimääräistä aktiivisempia.

Artikkelissa sukupolven käsiteanalyysi pohjautuu Karl Mannheimin klassikkoartikkeliin, jota Suomessa on tulkinnut mm. Matti Virtanen. Mielipidetutkimuksissa on lisäksi havaittu, että vastaajan ikäryhmä korreloi usein hyvinkin vahvasti hänen näkemyksiensä ja arvomaailmansa kanssa.

Kun sukupolvi on niin merkittävä tekijä yhteiskunnallisissa mielipiteissä ja kun toisaalta poliittisesti vaikutusvaltaiset suuret ikäluokat ovat tähän mennessä jääneet ilman edustajaansa valtakunnan korkeimmassa tehtävässä, olisi kaikki syyt olettaa, että Niinistö olisi todellinen suurten

ikäluokkien presidentti.

Taloustutkimuksen tekemien presidentinvaalien kannatusmittausten taustamuuttujien tutkiminen kuitenkin paljastaa, että Niinistön kannatus oli hyvin tasaista kaikissa ikäryhmissä. 50–65-vuotiaiden ikäryhmässä, johon suuret ikäluokat paljolti osuvat, Niinistön kannatus oli ensimmäisellä kierroksella jopa hieman vähäisempää kuin häntä nuorempien keskuudessa. Paavo Väyrynen oli se todellinen suurten ikäluokkien ehdokas, sillä yli 60-vuotiaiden keskuudessa hänen kannatuksensa oli jopa kaksinkertaista nuorempiin äänestäjiin verrattuna.

Niinistön kannatuksen tasaisuutta eri ikäryhmissä selittää se, että hänen kannatuksensa oli muutenkin niin ylivoimaista muihin verrattuna; sellainen kannatus ei voi nojata mihinkään yksittäiseen kansanryhmään. Lopuksi Niinistön suosion syyksi esitetäänkin hänen yhtäläisyyksiään Mauno Koiviston, toisen suositun varsinaissuomalaisen presidentin kanssa. Molemmat pystyivät matalan profiilin esiintymisellään ja kansanomaisella – jopa jätkämäisellä – olemuksellaan ja fundeeraamisellaan yhdistämään äänestäjät yli puolue- ja sukupolvirajojen.

KIRJALLISUUS

Arhinmäki, Paavo: Punavihreä sukupolvi. Helsinki: Otava, 2007.

Bauman, Zygmunt: Notkea moderni. Tampere: Vastapaino, 2002.

Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott: Nykyajan jäljillä: Refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino, 1995.

Karisto, Antti (toim.): Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino, 2005.

Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi & Roos, J. P. (toim.): Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus, 2008.

Sänkiaho, Risto (toim.): Kun kansa valitsi Koiviston. Helsinki: Lehtimiehet Yhtymä, 1983.

Virtanen, Matti: Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 831, 2002.